

Szilárd Papp

Szamosbecs, biserica reformată

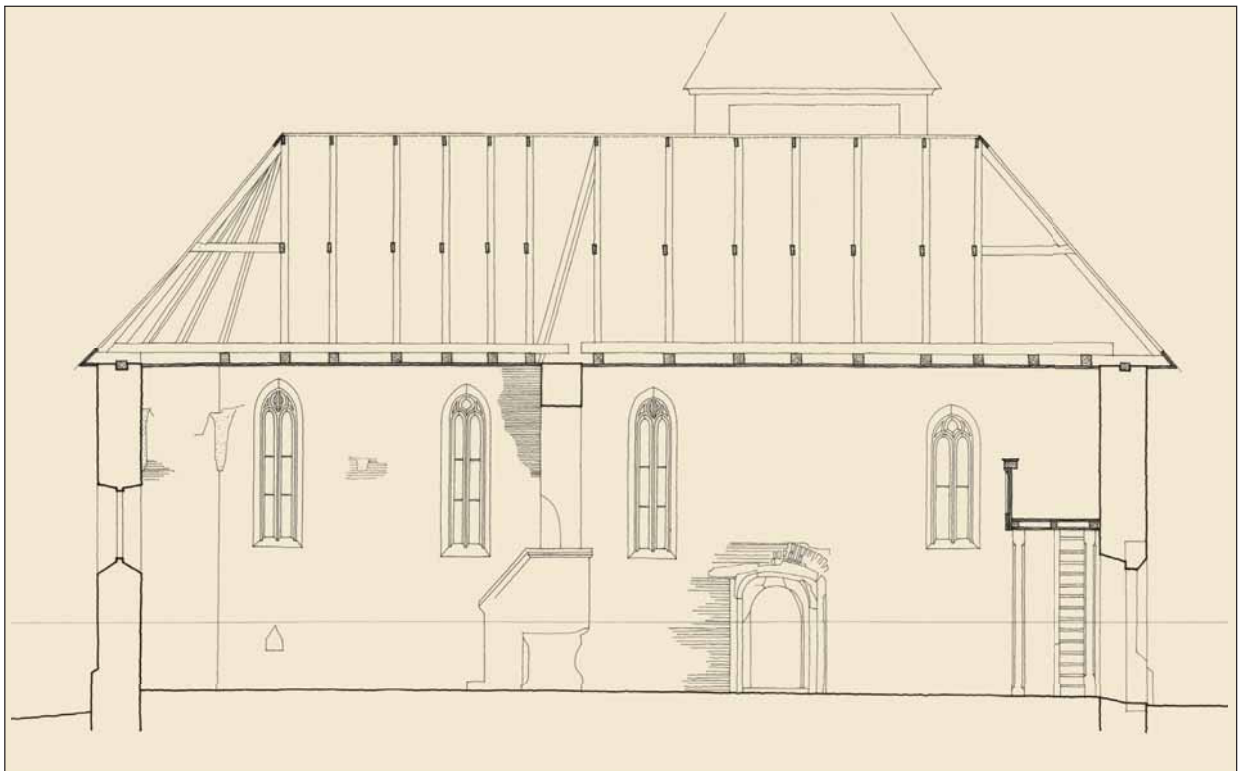
Prima semnalare documentară a acestei așezări de pe malul Someșului, care până în ultimul sfert al veacului a XIV-lea s-a aflat în domeniul regal, este legată de parohia catolică și de preoți de-ai săi listați în registrele dijmelor papale din anii 1332-1334. Așadar, se poate admite că parohia Szamosbecs a arhidiaconatului Ugocsa din episcopia Transilvaniei avea atunci, pentru nevoi liturgice, o construcție proprie. În afară de registrele invocate, nu mai sunt cunoscute alte izvoare de cancelarie care să ateste, direct sau indirect, parohia catolică și/sau biserica sa¹. Însă, în cursul renovărilor de la începutul anilor 1980, a intrat în discuția despre istoria bisericii o inscripție cu anul 1481 care a fost incizată pe suprafața unei cărămizi (de proveniență necunoscută)². Înafara ei, mai există și informații despre o epigrafă din navă, cu anul 1683, potrivit

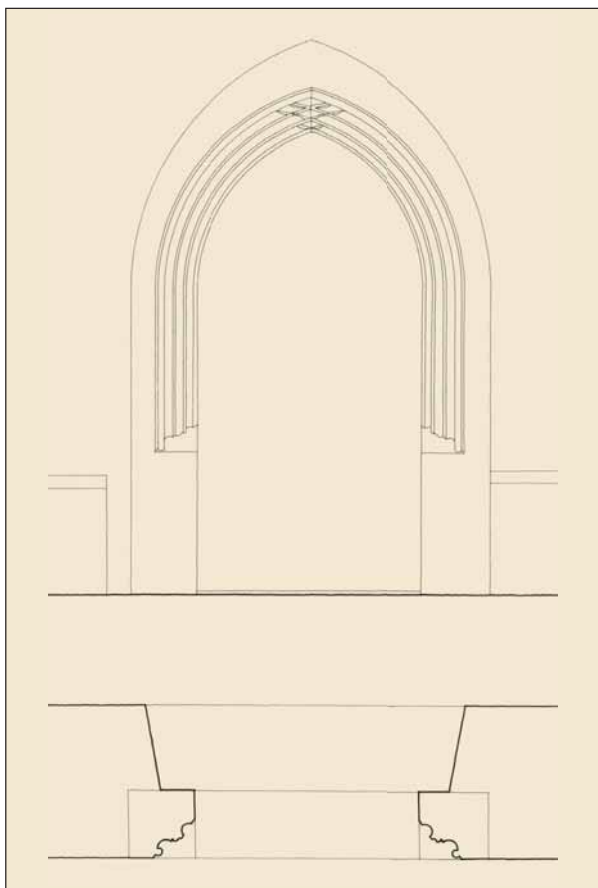
1. Cărămidă datată pe interiorul peretelui nordic al sanctuarului

căreia, biserica renovată atunci era consacrată Sfintei Treimi; dedicația poate să provină din Evul Mediu³.

Cu toate că a suferit intervenții de-a lungul timpului, biserica reformată a localității, o construcție de dimensiuni

2. Secțiunea longitudinală a bisericii

3. Releveul portalului vestic

reduse, a păstrat vechea orientare est-vest și structura medievală⁴. Nava dreptunghiulară se continuă la est cu un sanctuar încheiat în cinci laturi dintr-un octogon, decroșat cu aproximativ o lățime de zid. Planul unei foste sacristii adosată sanctuarului la nord, demolată în Epoca Modernă, a fost clarificat prin cercetări din anul 1979⁵. Turnul adosat peretelui sudic al navei a fost construit în 1837, iar antecedente medievale nu i-au fost găsite⁶. Zidurile sanctuarului și ale navei erau odinioară întărite cu contraforturi dispuse oblic la colțuri sau perpendicular (în cazul celui median, al laturii sudice)⁷. Pereții au fost ridicați din cărămidă, iar detaliile din piatră.

Soclul, care cu siguranță înconjură odinioară toată clădirea, a fost îndepărtat cândva înainte de cercetările din anul 1979, iar cel pe care îl vedem astăzi, cu cărămizi profilate, s-a realizat în anii 1980 (cu toate că pentru această restaurare nu au existat mostre originale)⁸. Nu cunoaștem nici cornișa medievală a clădirii, deoarece, cu ocazia unei renovări moderne, s-a renunțat la ea⁹. Frontul vestic al navei este întrerupt de o singură deschidere, cea a unei intrări în arc frânt. Partea inferioară a ancadramentului este mult deteriorată, dar este clară profilatura cu retrageri care constă dintr-un mic listel, o semibaghetă, o

cavetă (sfert de cilindru), un element care a avut secțiunea în formă de pară(?), o baghetă subțire, o cavetă și un listel. Elementele profilaturii pornesc dintr-un soclu, iar la vârf liniile sale se intersectează în mai multe puncte. Peretele sudic al navei are două ferestre relativ asemănătoare: cu închideri în arc frânt, goluri duble separate de menouri (la cea estică menoul merge până la vârful arcului) și montanți în retragere, iar cu traforuri sub formă de migdală la părțile superioare¹⁰. La portalul sudic găsim tot închidere în arc frânt; partea dreaptă, distrusă, i-a fost completată cu lemn. Profilatura în retragere constă dintr-un listel, o semibaghetă, o cavetă și un nou listel în retragere care se intersectează în vârf. Peretele nordic al navei este fără deschideri, însă pe latura sudică a sanctuarului mai există două luminatoare identice la care se repetă formele celor de la navă (chiar și în privința traforurilor)¹¹. La capătul estic sanctuarului se vede o fereastră mică, îngustă, care are la interior o închidere în unghi realizată din cărămizi¹². Pe zidul nordic al sanctuarului a fost găsită ușa sacristiei¹³.

În interiorul bisericii, înafara celor menționate mai sus, nu există alte urme medievale. Cercetările invocate au arătat că acest lăcaș nu a fost boltit nici la începuturi¹⁴. Arcul triumfal a fost realizat din cărămidă, iar la stâlpul său nordic s-a putut constata că soclul era profilat. Arcul de deasupra montanților

4. Interiorul sanctuarului dinspre vest

5. Imaginea sudică a laturii estice a bisericii

este rezultatul unei intervenții din Epoca Modernă, iar forma medievală îi rămâne necunoscută. Pe latura vestică a peretelui nordic al absidei se poate vedea ancadramentul în arc frânt, de piatră, al fostei intrări înzidite a sacristiei, cu profilatura având muchiiile teșite. Sub fereastra estică a peretelui sudic se mai poate observa o nișă cu terminația în unghi. Urmele din piatră cioplită ale bolții de odinioară a absidei au fost descoperite pe zidurile perimetrice. Pe baza lor putem presupune că nervurile au avut profilatura alcătuită din două cavete succesive¹⁵. În sanctuar, în urma săpăturilor a fost dezvăluit fundamentul de cărămidă al altarului medieval¹⁶.

În legătură modul de realizare al luminatoarelor bisericii, cercetările au dezvăluit că s-a procedat la fel precum la bisericile din Nagyszekeres și Túrricse: pentru ele, în timpul construcției

s-au lăsat locuri libere, ulterior fiind montate elementele din piatră și completate golurile rămase în zidărie¹⁷. Totodată, s-a remarcat că biserica a fost construită într-o singură etapă¹⁸.

Pentru vechimea construcției, există, așadar, câteva repere. Deși nu se cunoaște proveniența cărămizii inscripționate, s-ar putea accepta anul 1481 drept an al înălțării bisericii. Detaliile arhitecturale relevante pentru o datare, precum profilele intersectate ale portalurilor sau traforurile ferestrelor, nu contrazic această datare. Trebuie remarcat totuși, că pentru anii 1480, la limita rurală a regatului maghiar, acest limbaj decorativ ar fi cam timpuriu; în această perioadă, forme similare sunt întâlnite mai mult în arhitectura nobiliară. De aceea, adoptarea lor în cazul unei biserici modeste dint-un sat sătmărean poate ridica semne de îndoială¹⁹. Totuși, această dată timpurie s-ar

putea explica prin realizarea elementelor sculptate din piatră într-un atelier și nu la fața locului. Comanditarul de rang nobiliar putea fi familia Drágfi, care deținea satul²⁰.

Fotografiile au fost executate de Attila Mudrák, releveele de Zsuzsa Lukács și Juan Cabello.

NOTE DE SUBSOL

¹ NÉMETH 2008. 25-26.

² CABELLO-LUKÁCS 1983b. 119.: nota 26. (anul 1482 notat de acești autori este o greșeală de transcriere). Astăzi cărămida este înzidită în sanctuar, lângă ușa sacristiei.

³ Din ea, se poate citi acum doar o parte; se găsește însă la Flóris sau Kiss Kálmán. Vezi: Arhiva documentelor științifice din KÖH, Fondul Rómer, nr. de inv.: 402/12.; Kiss K. 1878. 732-733.

⁴ Referitor la clădire, vezi: MMT X.: 374-377. (Tombor Ilona); CABELLO-LUKÁCS 1983b. 113-119.; KOMJÁTHY 1983. 86-87.; KOPPÁNY 1996. 370.; de asemenea, restaurarea materialului litic, din 1977, săpăturile arheologice din 1979, efectuate de Zsuzsa Lukács și Juan Cabello, și documentația proiectului de restaurare (Tibor Koppány): KÖH, Colecția de Relevee, cota. 34202.,25763.,34199.

⁵ Peretele vestic al sacristiei se lega de colțul nord-estic al navei, iar cel estic de absidă, la vest de contrafortul nord-estic. Informații legate de sistemul de acoperire nu am găsit. KÖH, Colecția de Relevee, cota. 25763., CABELLO-LUKÁCS 1983b. 117.

⁶ Kiss K. 1878. 733. Inițial, turnul a fost construit cu două niveluri, apoi, la începutul secolului XX, i s-a mai ridicat un etaj. Vezi, CABELLO-LUKÁCS 1983b. 115-116.

⁷ Contraforturile au fost demolate atunci când s-a construit turnul, iar materialul lor a fost refolosit la această nouă componentă. Vezi HENSZLMANN 1864.133. Locurile și dimensiunile lor au fost identificate cu ocazia cercetărilor din 1979. Vezi KÖH, Colecția de Relevee, cota. 25763., CABELLO-LUKÁCS 1983b. 117.

⁸ KÖH, Colecția de Relevee, cota. 25763., CABELLO-LUKÁCS 1983b. 113.,117. Putem presupune că o însemnare din descrierea bisericii, însoțită de un desen din caietul de schițe a lui Rómer, se referă la un soclul original format din cărămizi (vezi arhiva documentelor științifice a KÖH, Procese verbale-Rómer, XV. 119).

⁹ KÖH, Colecția de Relevee, cota. 25763. Astăzi pereții bisericii sunt consolidați cu o centură de beton.

¹⁰ Menourile lipsă ale ferestrelor navei, precum și cele din absidă, au fost reconstituite pentru prima dată în anii 1970; însă, după ce au apărut unele probleme legate de execuția lor, cu ocazia restaurărilor din 1980, ele au fost înlocuite. Vezi: KÖH, Colecția de Relevee, cota. 25763.,34199.

¹¹ O diferență minimă o reprezintă faptul că în vârful traforului vestic, în loc de un arc frânt (ca în cazul ferestrei vestice a navei) aici apare tot o formă de migdală.

¹² Pentru detalii: KÖH, Colecția de Relevee, cota. 25763., CABELLO-LUKÁCS 1983b. 118.

¹³ CABELLO-LUKÁCS 1983b. 117.

¹⁴ CABELLO-LUKÁCS 1983b. 118.

¹⁵ KÖH, Colecția de Relevee, cota. 25763., CABELLO-LUKÁCS 1983b. 118. Pe baza contururilor suprafețelor martelate, pornirea nervurilor de pe niște console nu este probabilă. Detaliile sunt mai clare bazele fostelor nervuri din mijlocul zidului nordic și de la colțul nord-estic.

¹⁶ KÖH, Colecția de Relevee, cota. 25763., CABELLO-LUKÁCS 1983b. 116.

¹⁷ KÖH, Colecția de Relevee, cota. 25763., CABELLO-LUKÁCS 1983b. 117.

¹⁸ KÖH, Colecția de Relevee, cota. 25763., CABELLO-LUKÁCS 1983b. 117.

¹⁹ Privind formele menționate, vezi: 2005. 87., 97-101. și 91., 134-135.

²⁰ Privind relațiile de proprietate, vezi: CSÁNKI I.: 493.; MMT X.: 355.; MAKSAY 1990. II.: 738.